

Remissvar Ds 2015:10 Återlämnande av olagligt utförda kulturföremål

Beslut

Kungl. biblioteket instämmer i utredningens förslag.

Ärendet, överväganden och övriga synpunkter

Detta remissvar avser genomförandet i svensk rätt av Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/60 EU om återlämnande av kulturföremål som olagligen förts bort från en medlemsstats territorium och en ändring av förordning (EU) nr 1024/2012 med bestämmelser om informationssystemet för den inre marknaden (IMI) som antogs den 15 maj 2014 (omarbetning). Det omarbetade direktivet ersätter rådets direktiv 93/7/EEG av den 15 mars 1993 om återlämnande av kulturföremål som olagligen förts bort från en medlemsstats territorium vilket är genomfört i svensk lagstiftning genom 6 kap. kulturmiljölagen (1988:950) och kulturmiljöförordningen (1988:1188). Syftet med omarbetningen av direktivet är att ge medlemsstaterna möjlighet att få tillbaka alla kulturföremål som klassas som nationella skatter. Omarbetningen är också ett led i förenklingen av unionens lagstiftning på området.

De föreslagna ändringarna är föranledda av att EU direktivet har konstaterats ha haft begränsad betydelse för återlämnande av kulturföremål som klassas som nationella skatter – i t ex Sverige har inga kända ärenden överhuvudtaget konstaterats.

Därför föreslås i huvudsak följande ändringar i direktivet:

- Krav att ett kulturföremål måste tillhöra en av kategorierna i bilagan till det gamla direktivet och uppfylla ekonomiska gränsvärden bortfaller.
- Tidsfristen för de behöriga myndigheterna i den återkrävande medlemsstaten att kontrollera om ett kulturföremål som påträffats i en annan medlemsstat utgör ett kulturföremål förlängs till 6 månader.

- Tidsfristen från när talan om återlämnande får väckas förlängs till tre år efter det att den återkrävande medlemsstaten fick kännedom om var kulturföremålet finns och om innehavarens eller mellanhandens identitet.

Dessutom innehåller direktivet kriterier för tolkningen av kravet på den vederbörliga omsorg och uppmärksamhet som innehavaren ska visa vid anskaffandet av kulturföremålet.

Dessa kriterier bygger på art 4.4 och 6.2 i Unidroitkonventionen från 1995. Art 4.4 i Unidroitkonventionen anger som ett av kriterierna på den vederbörliga omsorg som innehavaren ska visa vid anskaffandet av kulturföremålet "*... om innehavaren kontrollerat register över stulna kulturföremål,...*". Av detta följer att en av de få initiativ som en kulturinstitution kan vidta för att försvåra omsättningen på marknaden av stulna kulturföremål är genom registrering. Härigenom kan marknadsaktörer försättas i ond tro. Detta kan dels försvåra omsättningen av olagligt utförda kulturföremål, dels underlätta ett återbördande – jämför nedan om lag om godtrosvörvärv.

Enligt direktivet ska även IMI komma att användas för kulturföremål.

Den information som kan komma bli föremål för registrering i IMI är sådan som behövs för att kunna återbörda olagligt utförda kulturföremål till rätt land. Det torde enligt utredningen vara främst vara information som rör föremålet, exempelvis beskrivning av föremålet med angivande av material, färg, storlek, ålder etc. samt bilder av föremålet, dvs. sådan information som kan underlätta för medlemsstaternas myndigheter att identifiera om det är ett kulturföremål. Såvitt avser böcker är andra viktiga data upphovsman, inskriptioner, titel/titlar/verk - en volym kan innehålla flera verk, bindning, band etc. Det kan även bli fråga om att registrera uppgifter om föremålets proveniens, innehavaren eller ägaren, var föremålet finns, var det sålts samt om det rör sig om ett stulet föremål.

Enligt förslaget bör de myndigheter som ska vara behöriga att använda IMI för kulturföremål vara samtliga de myndigheter som handlägger ärenden om utförelse av

kulturföremål, nämligen Kungl. biblioteket, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde. Även Stiftelsen Nordiska museet bör enligt förslaget utses som behörig att använda IMI.

Det bör noteras att i kulturmiljölagens 17 § står det:

"Om ett olagligt bortfört kulturföremål återlämnats, skall äganderätten till föremålet bestämmas enligt den återkrävande statens lag. Lag (1994:1523)."

Det bör vidare noteras att vad som anges i kulturmiljölagen att detta "... får inga konsekvenser för de regler som i övrigt gäller enligt lagen (1986:796) om godtroshörsförvärv av lösöre." (Ds. 2015:10 sid 31) är av väsentlig betydelse för de möjligheter en kulturinstitution har att kunna återbörda t ex stulna böcker.

Enligt förarbetena till lagen (1986:796) om godtroshörsförvärv av lösöre är förvärvaren normalt inte skyldig att göra vidare efterforskningar när affären görs vid etablerade försäljningsställen såsom i reguljärhandeln eller på offentliga auktioner som anordnas av auktionsföretag (Prop. 1985/86:123, s. 22). Det kan emellertid inte bortses från att möjligheterna för en kulturarvsinstitution att försätta marknaden i ond tro om att ett visst föremål som utbjuds till försäljning är stulet eller har på annat sätt olagligt förts ut ur ett medlemsland har mycket stor betydelse.

EU:s civilrättsliga lagstiftning som reglerar övergång av äganderätt till lösöre och de regler som är förknippade med ett återbördande – allt från processuella regler till de materiella – är ett lapptäcke. Dessutom kompliceras den legala situationen av internationell privaträtt – vilket lands lag är tillämplig. Kostnaderna som är förenade med att inge stämning enligt 17 § kulturmiljölagen och återbörda ett kulturföremål är betydande. KB:s bedömning är att detta förhållande i allmänhet har en negativ effekt på möjligheterna att återbörda kulturföremål.

KB har bedrivit ett mångårigt arbete med att försöka återbörda de mer än 50 böcker som en anställd stal och olagligen förde ut från landet och sålde på auktion i Tyskland. Böckerna hade auktionerats innan KB fick kännedom om stölderna. Men de därpå följande överlåtelseerna hade kunnat om inte förhindrats så i vart fall försvårats i betydlig mån om marknaden hade försatts i ondo tro.

Att använda IMI på föreslaget sätt är utmärkt. Utredningen pekar även på det värde det skulle kunna få för brottsbekämpande myndigheter. I det sammanhanget kan det vara värt att påtala att det förshärskande systemet som används av de stora auktionshusen och som finansieras av dessa och försäkringsbolag heter Art Loss Register. Nämnda register användas rutinmässigt av de stora auktionshusen för att förhindra att stulna föremål m m utbjuds till försäljning på auktion, men även antikvitetshandeln abonnerar på systemet. Dessvärre använder inte de mindre auktionshusen detta register.

När kulturarvsinstitutionerna genom ny lagstiftning förutsätts tillföra IMI vad som får bedömas i vart och ett av fallen vara relativt stor mängd information som förutsätter ett för varje föremål omfattande arbete aktualiserar det den vidare nyttan av ett sådant arbete. Metadata av det aktuella slaget finns inte regelmässigt i bibliotekskataloger utan det kräver ytterligare arbete från KBs sida för att någon metadata ska kunna föras in i systemet. Det vore i det perspektivet fördelaktigt om IMI kunde nyttjas för auktionshusen i syfte att förhindra trafficking och till gagna för t ex KB vars arbete med att återbörda de stulna böckerna skulle underlättas avsevärt.

Såvitt avser ekonomiska och andra konsekvenser bör följande framhållas. Som har omtalats ovan har i allmänhetet inte KB metadata av det slag som efterfrågas i IMI. Lagstiftningen kommer därmed få direkta konsekvenser för KB. De böcker som stals från KB – över 50 stycken – ska tillföras metadata av det slag som anges i förslaget. Detta kommer få ekonomiska konsekvenser motsvarande en årsarbetskraft och detta oaktat det övriga arbete som aktualiseras med anledning av den nya lagstiftningen.

Beslut i detta ärende har fattats av riksbibliotekarien Gunilla Herdenberg efter föredragning av verksjuristen Jerker Rydén. I ärendet slutliga handläggningen har även enhetschefen Katinka Ahlbom deltagit.

Gunilla Herdenberg
Riksbibliotekarie

Jerker Rydén
Verksjurist

Kopia till:

Agneta Holmenmark, biträdande riksbibliotekarie

Lars Ilshammar, chef för avdelningen för fysiska samlingar

Katinka Ahlbom, chef enheten för handskrifter, kartor och bilder

Douglas Andersson, säkerhetschef